

‘In memoriam’ Josep M. de Sagarra Àngel

Quan la tardor del 1996 l'Acadèmia sueca va concedir el premi Nobel de literatura a la llavors pràcticament desconeguda poeta polonesa Wislawa Szymborska, la sorpresa va ser majúscula; també a Polònia, on l'obra de Szymborska no era pas tan ben coneguda.

En el moment de la concessió del premi, l'Àlex Susanna era a la Fira Internacional del Llibre de Frankfurt i l'únic títol de Szymborska que hi va trobar va ser *View with a grain of sand* (Harcourt, 1995), un recull fet pel també poeta polonès i eminent traductor, resident als EUA, Stanislaw Baranczak, traduït a l'anglès pel mateix Baranczak i Clare Cabanagh. De Szymborska, fins llavors, n'eren coneguts a Espanya solament dos poemes (*El número pi* i *Los dos monos de Brueghel*), publicats a *Poesía polaca contemporánea* (Rialp, 1994), antologia a cura de Fernando Presa, autor també de la traducció.

Susanna va comprar els drets del recull de Baranczak i me'n va encarregar la versió catalana (*Vista amb un gra de sorra*, Columna, 1997), i els drets de la versió castellana els va passar a Esther Tusquets, que la va encarregar a Anna Maria Moix i Jerzy Slawomirski (*Paisaje con grano de arena*, Lumen, 1997). Paral·lelament, Hiperión va posar en marxa l'edició d'una segona antologia: *El gran número, Fin y principio, y otros poemas* (1997), a càrrec d'un elenc de traductors. I aquí es va aturar la cosa.

Haurien de passar cinc anys ben bons perquè Fondo de Cultura Económica publicqués, a Mèxic, la voluminosa *Poesía no completa* (2002), a càrrec de Gerardo Beltrán i Abel Murcia, els quals han continuat divulgant l'obra de la Nobel polonesa en diverses edicions espanyoles: *Instante* (Íguitur, 2004); *Dos puntos* (Íguitur, 2007); *Aquí* (Bartleby, 2009); *Amor feliz y otros poemas* (Bid & co., 2010); això, sense oblidar el recull de recensions, *Lecturas no obligatorias* (Alfàbia, 2009), en versió de Manuel Bellmunt.

En rebre l'encàrrec de traduir-la, jo a penes si coneixia l'obra de Szymborska d'alguna antologia polonesa i no m'havia cridat especialment l'atenció, al costat d'altres conterrànies seus d'igual o fins de més anomenada: Milosz, Herbert, Różewicz, Białoszewski; alguns desapareguts prematurament, com Baczyński o Stachura; o fins al costat de gent més jove, com els re-

LA SUBBLIMITAT

del que és quotidià

presentants de la dita Nova Onada: Zagajewski, Ewa Lipska, Kornhauzer i el mateix Baranczak. Em vaig lliurar, doncs, a la traducció de *Vista amb un gra de sorra* endut per la urgència (la fita era el Sant Jordi del 1997), com també pel desig d'explorar l'obra de la poeta.

Recordo que, de primer moment, em va sorprendre la facilitat amb què lliscava la traducció, a causa de l'estil planer, sense arcaïsmes ni cultismes (que Szymborska a dreteient defugia); la seva universalitat (una ceba és una ceba a Polònia i arreu: vegeu el poema dedicat a aquest bulb); com també la gairebé absència de *polonitat*, un tret limitador característic de molts escriptors d'aquell país (de Gombrowicz a Mrozek); la quotidianitat de les experiències narrades i un microcosmos, evidentment cracovià, però que s'adaptava a meravella a qualsevol altre indret (“Més que no pas pels grans temes –solia dir la poeta–, és pels petits detalls que se salva la poesia”); l'humor fi, el comentari irònic; la intel·ligència, però també la intuïció; i, en fi, un agnosticisme i un feminisme perfectament assequibles.

En interessar-me per la seva biografia, vaig descobrir que, a diferència d'altres companys de generació, Szymborska no acreditava una gran formació acadèmica: les dificultats econòmiques no li havien permès acabar els estudis de filologia polonesa i de sociologia a la Universitat Jagelònica; i ella mateixa no s'estava de confessar que, quan va començar a fer versos, es va haver de posar a llegir poesia, “per formar-se una mica”. La feina de redactora a la revista *Vida literària* (hi feia les ressenyes de les novetats editorials) li forní el material per autoformar-se i per als mateixos poemes; un material procedent d'obres literàries, però també de cuina, decoració o zoologia (vegeu el poema *Autotomia*, dedicat a l'espardenya de mar); un material que extreia també de la quotidiana grisor –una grisor, sota el socialisme, en el sentit més literal– de Cracòvia, que Szymborska capgirava amb un sentit de l'humor particularíssim.

Adam Zagajewski ha definit la poesia de Szymborska com una poesia de l'experiència que es mira el món amb “una certa ironia, amb una certa pau interior, amb conformitat amb el món”, en oposició a la poesia, extàtica i “dionisiaca”, de la inspiració: “Szymborska no és una poeta de la inspiració –ens ins-

Josep M. de Sagarra Àngel, partint del record de quan va traduir al català poemes de la polonesa Wislawa Szymborska, quan acabava de guanyar el premi Nobel, ens ofereix una panoràmica de l'autora, que va morir l'1 de febrer passat

trueix Zagajewski—, és una poeta del comentari irònic”, a diferència, per exemple, de Milosz, que conrea tots dos vessants.

La mateixa Szymborska explicava el 2004 que l’humor, la ironia, sorgeixen, justament, a partir de mirar-se el món amb una certa distància, una distància necessària; un humor i una ironia que ens protegeixen tant davant d’un entusiasme irreflexiu com davant de la desesperació i el desengany: “En la vida quotidiana —deia—, que constantment ens enfronta a un munt de problemes, l’humor ens ajuda i ens anima.” En una altra conversa del 2009, aclaria, però: “Hi ha qüestions que mai no m’han fet ni em fan ni em faran gens ni mica de gràcia: l’odi, la violència, l’estupidesa, l’agressivitat...”

Va ser el també premi Nobel Brodski qui va declarar que la polonesa és la millor poesia europea d’ençà de la Segona Guerra Mundial; un fenomen que Zagajewski —tot contestant la frase d’Adorno— explica com una “resposta desesperada davant la catàstrofe històrica definitiva” que Polònia va haver d’enfrontar de resultes de la guerra.

A Polònia —un país encara hipersensible a un passat, per sort, cada cop més llunyà— el binomi política/literatura és gairebé indissociable. En tenim un bon exemple en l’enfrontament protagonitzat per Milosz i Herbert a propòsit del model polonès de transició, amb la crítica aferrissada de Herbert a la política de pactes de Solidaritat i als acords de l’anomenada Taula Rodona (1989).

Després dels premis Nobel de literatura i de la Pau concedits, respectivament, a Milosz (1980, l’any de les vagues a les drassanes de Gdansk), i a Waleśa (1983), com també atès el fet que Suècia —recer dels activistes de Solidaritat a la dècada dels vuitanta— havia estat un dels països que, junt amb els EUA, més havien secundat, políticament i econòmicament, la revolució polonesa, hom es pot ben adonar que, en explicitar la seva disconformitat amb els que menaven el canvi polític a Polònia, Herbert estava implícitament renunciant a un tanmateix merescut guardó de l’Acadèmia sueca.

Szymborska no es va sotraure, després de la concessió del Nobel, el 1996, als atacs del sector més conservador del seu país, que li va retreure la seva pretèrita militància al comunista Partit Obrer Unificat Polonès i els llibres de poesia publicats abans del Desplaçament (Per a això vivim, del 1952, i Preguntes a

mi mateixa, del 1954), títols que la poeta va acabar excloent de les posteriors edicions de la seva obra (i penso jo que no sense alleujament, atès que, des d’un punt de vista literari, desmereixen força de la resta de la seva producció, l’inici de la qual podem situar en el recull *Crida al Ieti*, del 1957).

Que s’havia equivocat en atansar-se al règim, Szymborska ho reconeixia obertament; més tard, s’acostaria a la dissidència i col·laboraria a *Kultura*, la revista editada a París per Jerzy Gieroyc. Em fa l’efecte que a Szymborska la política no li devia fer ni fred ni calor (vegeu, si no, la crítica que en fa al poema *Fills d’una època*) i que devia anar pel món amb força relativisme. En un poema, *El terrorista s’ho mira*, la poeta —amb la seva habilitat per veure la realitat des de l’angle més insòlit— evidencia tota la irracionalitat d’un atemptat a partir de la freda mirada del terrorista. “La vida —afirmava Szymborska— és un embolic del bé i del mal, els quals mai no han deixat de coexistir.”

No hi ha dubte que Szymborska és una veu diferent, d’uns trets originalíssims, que la individualitzen al si de l’exuberant panorama de la poesia polonesa del segle XX, del qual,

La poeta es va formar llegint molt

però, tampoc convé descontextualitzar-la. Una poesia, la polonesa, que val la pena conèixer, assaborir i gaudir-ne en tota la seva complexitat i la seva diversitat, car, d’acord amb Brodski, ben probablement és una de les millors poesies que ha donat Europa en els darrers temps. Llàstima que estigui tan escassament divulgada en la nostra llengua. *